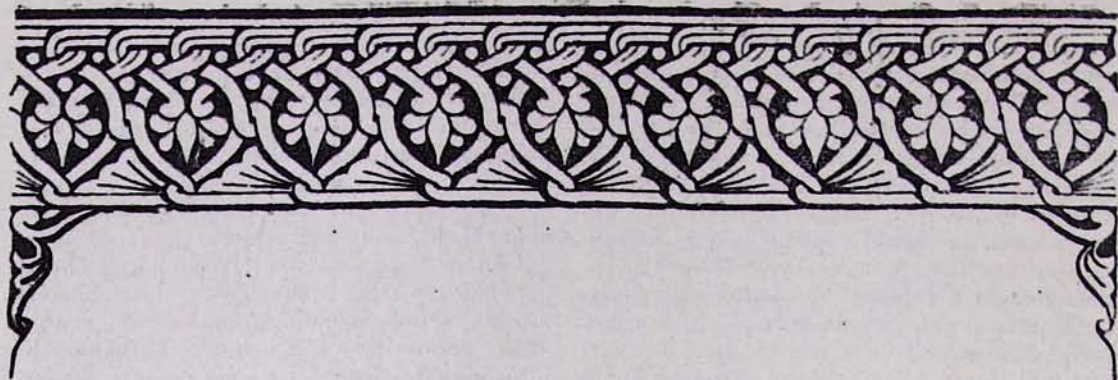

Ա Պ Ի Ի Լ Յ Ա Ն Ե Ղ Ե Ռ Ն Ը

(Հայկական եղեռնի 40-ամյա տխուր տարելիցի առիթով)

1915 թվականի ապրիլ ամիսը...

Հայկական մեծ եղեռնի սև թվականը, երբ Արևմտյան Հայաստանում խաղաղասեր ու աշխատունակ հայ ժողովրդի արյունով ոռոգվեց երկիրը, երբ մեր ժողովրդի արյունը հոսեց գետի նման այն հողերի վրա, ուր նա հաղարամյակներով ապրել, ստեղծագործել, կերտել ու աճեցրել էր...

1915 թվականի ապրիլ ամիսը...

Դա այն արյունոտ թվականն է, երբ Արևմտյան Հայաստանի գյուղերում և քաղաքներում, օր ցերեկով, «քաղաքակիրթ ու հայ ժողովրդի դարավոր պաշտպան» Եվրոպայի «քրիստոնյա» պետությունների աշփառաչ անխիղճ ձեռով մորթոտում էին աշխարհի ամենահին ու կուլտուրական ժողովուրդներից մեկին՝ հայ ժողովրդին, որն իր կուլտուրայով, լեզվով ու գրականությամբ, իր ազատատենը ու լուսաբաղձ հոգու ձգտումներով քիչ վաստակներ չունի քաղաքակիրթ մարդկության առջև:

Ապրիլ ամսվա մեջ, ուղեցին ողջ-ողջ գերեզմանեկ հայ ժողովրդին: Այդ անլուր ուճիրը իր նմանը չունի քարքարոսությունների տարեգրությանց մեջ: Դիվային ծրագիր էր հղացվել՝ բնաջնջելու ողջ արևմտահայությունը:

Բեռլինի վեհաժողովի 61-րդ մեռած հողվածը հայության սիստեմատիկ բնաջնջման

ղենք եղավ համիդյան բռնակալության ձեռքում:

Եվ ահա, այդ դիվային ծրագրի իրականացման համար, ծով արյուն թափվեց, մի հինավուրց ժողովրդի կեսը բնաջնջվեց, հայկական քաղաքներն ու գյուղերը թաթախվեցին հայ ժողովրդի արյան մեջ, քարուքանդ եղավ հայ աշխատավորի արդար վաստակով կանգնած ու ծաղկած մի ամբողջ ներկիր, կործանվեցին ու ամայացան տներն ու այգիները:

Արևմտահայաստանի հրդեհվող քաղաքների և արտերի վրայով, թափված արյան հեղեղի միջով, անթաղ մնացած միլիոնավոր զոհերի վրայով, կործանված պատմական հայկապ ու անկրկնելի հուշարձանների վրայով, այն ամենի վրայով, ինչ գեղեցիկ էր և հայկական, ինչ ստեղծվել էր հայ սերունդների հանճարով, այդ բոլորի վրայով անցավ վայրագության, ջարդարարության ու հետամնացության անզուսպ ալիքը:

Արևմտահայությունն ապրեց իր արյունոտ Գողգոթան... և Արևմտյան Հայաստանը, բնության հազար ու մի հրաշալիքներով հարուստ այդ գեղեցիկ երկիրը, ավերակների կույտ դարձավ, համատարած մի գերեզմանոց...:

Թյուրքական սուլթանական բռնակալությունը փոքր ազգերի ոչնչացման քաղաքականություն էր վարում: Թյուրքիայում ազ-

գային փոքրամասնություններն ապրում էին անասելի տանջանքների, կեղեքումների, ահուդողի, արյունի և արցունքի մեջ: Թյուրքիայում հայ ժողովուրդը հայակեր քաղաքականության զոհը դարձավ... Թյուրք բռնապետներն աշխատում էին ջնջել հայ ժողովրդի և՛ անցյալը, և՛ ներկան, և՛ ապագան:

Հայ ժողովրդի սրտի մեջ շիկացած երկաթով է գրված սուլթանական Թյուրքիայի այդ անլուր ոճիրը...

Հայ ժողովուրդը երբեք չի մոռանա 1915 թվականի ապրիլյան մեծ եղեռնը: Մոռանալ նշանակում է մեղսակից դառնալ ոճրագործության... Ամեն մի վերապրող հայ մարդու հիշողության մեջ դեռ թարմ են այսօր էլ ապրիլյան մեծ եղեռնի կըսկըծալի հիշատակը, մեր նահատակված եղբայրների, քույրերի, մայրերի, մեր հարազատների դաղանային սպանությունների արյունոտ պատկերները...: Քանի՜-քանի՜ դազաղներ կան, եղեռնից հրաշքով ազատված յուրաքանչյուր վերապրող հայ մարդու սրտում, դազաղներ սիրելիների, որոնք գերեզման իսկ չունեցան ու ընկա՛ն տարագրության ճանապարհի վրա, ընկան անապատներում, կիրճերում, ջրերի հորձանքներում: Հայ ժողովրդի ոսկորներն են թափված այսօր նրա պապենական հողերի վրա, մեր անսահման դաշտերի վրա. Եգեկիլյան տեսիլքի նման՝ «և դաշտն այն լի էր ոսկերօք մարդկան»:

Եղեռնի օրերին, հայ ժողովրդի արյունոտ ճակատագիրը հավասար հերոսությամբ բաժանեցին նաև հայ մտավորականությունն ու հայ հոգևորականությունը: Այդ անհավասար ու հերոսական մարտում ընկա՛ն հայ նորագույն դրականության ներկայացուցիչները, ընկա՛ն հերոսի մահով, ընկա՛ն հայրենի սրբությունների համար, արի՛, աննահա՛նջ, վեհ և անպարտելի՛:

Հայ հոգևորականությունն էլ ապրեցավ իր Գողգոթան, հովվի արյունը խառնվեց իր հոտի արյան հետ, ոճրագործը միասին հնձեց հոտն ու հովվին, որոնցից շատեր քարկոծեցան, սղոցեցան, սպախմամբ սրոյ մեռան, կախեցան...»

Ու կատարվեց կատարվելիքը... հայության գլխի վրա կախված մեծ աղետը եկավ ու

անցավ... Անցան նաև այդ ոճիրը դարձնող հայ ժողովրդի թշնամիները և փոշիացան:

Պատմությունը սակայն մեր ժողովրդի ճակատին գրել էր ոչ թե մեռնել, այլ ապրել ու բարձրանալ:

Հայ ժողովուրդը երբեք չի ընկճվել բախտի հարվածներից. նա կրել է բյուրավոր աղետներ, կոտորածներ, և դուրս է եկել այդ զարհուրելի արհավիրքներից, տարերային այդ շարիքներից, մղձավանջներից արյունլվա՛, վիրավո՛ր սրտով ու հոգով, բզբռվա՛ծ, բայց ապրելու և ստեղծագործելու անմահ ոգով: Նա, հայ ժողովուրդը, միշտ ոտքի է կանգնել այդ տարերային փուլումներից և կոտորածներից, և իր ավերակների վրա նորից է վառել իր հավերժական գոյության խարույկը, և հավերժացրել է իր ապրելու հզոր կամքը, մինչ նրա աչքերի առաջ փոշիացել են աշխարհակալ բռնակալություններն ու բռնակալները, Դարեհներն ու Զինգիդ-Նանները, Շահ-Աբասներն ու արյունարյուռ Համիդները...:

Հայ ժողովուրդը երբե՛ք չի մոռանա իր նահատակներին... հայ ժողովրդի սրտում և հիշողության մեջ միշտ թարմ կմնան իր նահատակ եղբայրների և քույրերի դաղանային կոտորածների արյունոտ պատկերները:

Վա՛յ այն ժողովրդին, որ կմոռանա իր նահատակներին, Հայրենիքի և ազգի հավերժության համար անձնուրացորեն զոհված մեծ մեռելներին...

1915 թվականի ապրիլյան եղեռնը հայ ժողովրդի պատմության ամենամռայլ էջերից մեկն է, բայց միաժամանակ հայ ժողովրդի անընկճելի կենսունակության, լուսավոր ապագայի նկատմամբ նրա վառ հույսերի և անրեկանելի հավատքի սրտառու առհավատչան: Մեծ Թումանյանի հույակապ բնորոշմամբ՝ «Զարմանալի է մեր ժողովրդի կենսունակությունը. ո՛չ մի բռնակալ, ո՛չ մի բարբարոս չեն կարողացել ընկճել, նվաճել հայ ժողովրդի այդ ազգային հատկությունը»:

Եվ ահա համազգային այդ աղետի օրերում էլ, անդունդի եզր հասած հայ ժողովրդի մեծ հոգին շարժվում է հզոր ու աննկուն, ու արյունի, կոտորածի, փլատակների միջից, հեթաթի փյունիկի նման, «հարյա՛վ հոգին որը հայ ժողովրդի»:

Հայ ժողովրդի այդ ծանր, մղձավանջային օրերին օգնության ձեռք մեկնեց ռուս ազնիվ ժողովուրդը, ոտքի կանգնեցրեց նրան և սկսեց բուժել նրա վերքերը. ռուս ժողովուրդը փրկեց և կյանքի կոչեց հայ ժողովրդին, որը կանգնած էր գերեզմանի եզրին: Կատարվեց Եգեկիելյան տեսիլքը. «եմուտ ի նոսա շունչն և եղեն կենդանի և կանգնեցան կացին ի վերայ ոտից իւրեանց ժողովուրդ բազում յոյժ յոյժ:... և ահա բացից զգերեզմանս ձեր, և հանից զձեզ ի գերեզմանաց ձերոց...»: Ռուս ժողովուրդը ոտքի կանգնեցրեց հայ ժողովրդին, կյանք, օր, արև և ճանապարհ տվեց նրան, նրա պատմության և կյանքի համար ստեղծված մռայլ ու ծանր օրերին: Եվ ցավի ու մոխիրների տակից վերածնվեց հայ ժողովուրդը: Նա աճում է և զարգանում իր հայրենի հողի վրա, ոգևորված ու լցված աշխատանքային մեծ կենսունակությամբ, քաղերից լույս և կյանք է վերտում իր և դալիք բոլոր սերունդների համար:

Հայ ժողովրդի համար նվիրական է ապրիլյան եղեռնի զոհերի խնկելի հիշատակը:

Իզուր չի անցել նրանց նահատակությունը, հայ ժողովրդի և Հայրենիքի համար նրանց թափած սուրբ արյունը:

Երախտագետ հայ ժողովուրդը, դալիք հայ սերունդները մեծ գուրգուրանքով կպահեն իրենց հոգում հայ զոհերի սուրբ հիշատակը, որոնք ընկան հանուն հայ հավատքի, հանուն հայրենի սրբությունների, հանուն Հայրենիքի, հանուն ազատության և քաղաքակրթության:

Վերջնական հաղթանակն ու արդարությունը կլինեն մեր նահատակների կողմը:

Այդ է հայ ժողովրդի խորը հավատքն ու համոզմունքը:

Հավերժական փառք մեր ժողովրդի նահատակներին:

ԽՍՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ «ԷԶՄԻԱԾԻՆ»

ԱՄՍԱԳՐԻ

